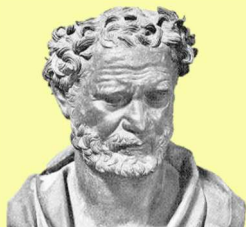

Leukippos z Milétu
(500 - 440 př. n. l.),
starořecký filozof

Démokritos z Abdér
(460 - 370 př. n. l.),
starořecký filozof

John Dalton
(1766 - 1844),
anglický chemik

Michael Faraday
(1791 - 1867),
anglický fyzik

Joseph John Thomson
(1824 - 1907),
anglický fyzik

2.1 HISTORIE OBJEVOVÁNÍ STRUKTURY LÁTEK

Již starověcí myslitelé si pokládali otázku, z čeho se vlastně skládají látky, které člověka obklopují. Konkrétně **Leukippos z Milétu** a jeho žák **Démokritos z Abdér**, filozofové ze starověkého Řecka, si uvědomili, že kdyby každou látku dělili do nekonečna, pak by z ní nezbylo nic. Následně by však nebylo možné z něčeho původní látku poskládat. Proto si řekli, že musí existovat velmi malá, dále již nedělitelná částice, kterou nazvali **atom** (z řec. $\alpha\tau\omicron\mu\omicron\varsigma$ = nedělitelný). Popsaná myšlenka se nazývá **atomismus** a jednalo se čistě o filozofickou teorii.

Na myšlenku atomismu navázal až na začátku 19. století anglický chemik **John Dalton** se svojí **atomovou teorií**. Podle ní jsou hmotnosti stejných atomů shodné a při jejich slučování narůstá hmotnost vznikající sloučeniny úměrně.

Poprvé byla zpochybněna myšlenka atomismu v roce 1834, kdy anglický fyzik **Michael Faraday** zkoumal elektrickou vodivost roztoků. Toto chování bylo obtížně vysvětlitelné, neboť atomy jsou ze své podstaty elektroneutrální částice, které musí být tedy nevodivé.

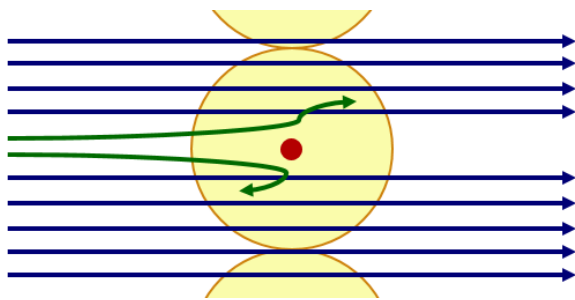
V roce 1897 vysvětlil anglický fyzik **Joseph John Thomson** podstatu **katodového záření**, které pozoroval poprvé již v roce 1710 **Francis Hauksbee**. To vzniká v trubici obsahující vzduch zředěný přibližně na $1/1000$ tlaku, ve které probíhá elektrický výboj. Vzniklé světélkování uvnitř trubice se vychyluje působením magnetického i elektrického pole, jak je viditelné na obrázku 2.2.

Obr. 2.2 Katodové záření uvnitř trubice se zředěným plynem, které se vychyluje účinkem magnetického pole

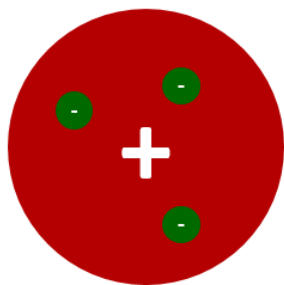
Fyzik Thomson vysvětlil pozorování Michaela Faradaye a katodové záření tak, že atomy obsahují **záporně nabitě částice** (byly pojmenovány elektrony), které vedou elektrický proud a vychylují se v magnetickém i elektrickém poli. Na základě této myšlenky představil v roce 1906 svůj **pudinkový model atomu**, který popisuje atom jako kouli s rovnoměrně rozloženým kladným nábojem, ve které se zcela náhodně vyskytují elektrony (jako rozinky v pudinku).

Novozélandský fyzik **Ernest Rutherford** prováděl **ostřelování** velmi tenké **zlaté folie** (tloušťky pouhých cca 1000 atomů) **částicemi α** (kladně nabitá jádra helia). Většina těchto částic procházela skrz folii, nicméně několik se jich ze svého původního směru odchýlilo a část z nich zcela odrazila zpět, viz obrázek 2.3.

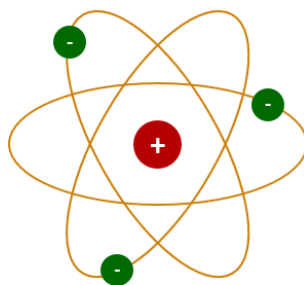

Obr. 2.3 Ostřelování zlaté folie kladně nabitými částicemi α . Tyto částice mají kladný náboj a zčásti se vychylují nebo odrazí (atom obsahuje kladně nabitě jádro)

Vzhledem ke kladnému náboji částic α Rutherford usoudil, že ve středu atomu je **velmi malé jádro** obsahující **kladně nabitě částice** (protony). Na základě tohoto pozorování vytvořil Rutherford v roce 1919 zcela nový model atomu, který nazval **planetární**. Podle tohoto modelu je v centru atomu velmi malé jádro obsahující kladně nabitě protony, kolem kterého obíhají po kružnicích záporně nabitě elektrony obdobně, jako planety obíhají kolem Slunce. Na obrázcích 2.4 a 2.5 jsou zobrazeny Thomsonův pudinkový model a Rutherfordův planetární model.

Obr. 2.4 Pudinkový model atomu

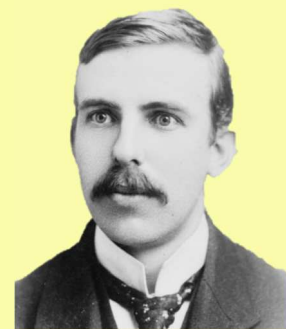
Obr. 2.5 Planetární model atomu

Slabinou planetárního modelu byl předpoklad pohybu elektronů po kružnicích. Kdyby tomu skutečně tak bylo, tak by se elektrony postupně přibližovaly k atomovému jádru až by s ním zcela splynuly (elektrony by postupně zanikly). Proto zavedl dánský fyzik **Niels Bohr** v roce 1913 tzv. **kvantování energie** a německý fyzik **Arnold Sommerfeld** přišel s konceptem, podle kterého se elektrony nepohybují po kružnicích, ale **elipsách**. Kvantování energie znamená, že se elektrony mohou vyskytovat pouze v přesně daných vzdálenostech (vrstvách) od jádra a mezi těmito vrstvami mohou přecházet pouze „skokem“ za současného uvolnění či pohlcení energie („kvant“ energie).

Teprve v roce 1932 objevil britský fyzik **James Chadwick** při ostřelování atomů beryllia částicemi α **částice bez náboje**, které měly obdobnou hmotnost jako proton a nacházely se s ním v atomovém jádře - neutrony.

OTÁZKY A ÚLOHY

1. Kdo je objevitelem elektronu, protonu a neutronu?
2. Vysvětlete pojmy: atomismus, atomová teorie, katodové záření, pudinkový model atomu, planetární model atomu, kvantování energie

Ernest Rutherford
(1871 - 1937),
novozélandský fyzik

Jádro má přibližně
10 000 - 100 000x menší
průměr, než celý atom.

Niels Bohr
(1885 - 1962),
dánský fyzik

Arnold Sommerfeld
(1868 - 1951),
německý fyzik

James Chadwick
(1891 - 1974),
britský fyzik